

Alberto Barandiaran

Gero eta gehiago entzuten dut, nire inguruan, erdaldunengana zabaldu beharra dagoela. Nafarroatik idazten dut, uler bedi. Entzuten dut, gero eta gehiago, euskal kulturaren mundua mundu txiki eta endogamikoa dela, guk guretzako bakarrik sortua, ingurugiro xume batetik harago erabat ezezaguna. Eta, gainera, hori larriena, ez dugula ahaleginik egiten ezagut gaitzaten. «Horrela ez goaz inora», edo «besteek ikusi behar gaituzte!». Ez dakit hitz hauekin esaten duten, baina hau esan nahi dute, gutxi gorabehera. Erdal komunikabideak aipatzen dira, irabazi beharreko eremua.

Duela hiruzpalau urte, Oinezen jaia Nafarroako ikastola handien eta elitistenak, San Fermin Ikastolak, antolatuko zuela erabaki zenean, euskararen etorkizuna, Nafarroan, Iruñean zegoela azpimarratu zuten han eta hemen. Erdaldun euskaltzaleek egiten duten babes geruza horri esker salbatuko dela hizkuntza, salbatzen bada.

Hortik urratsa logikoa da, begi-bistakoa. Babes geruza hori osatzen dutenei euskal munduan —Euskal Herrian, Euskal Hirian— egiten denaren berri eman behar zaie. Balaria dezaten, ikus dezaten hori ez dela eskasa, bazterrekoa edo politizatua. Intereseko gauzak badaudela egon.

Honaino, ados.

Arrisku bat ikusten dut, ordea. Erakusleihoaren arriskua, dei dezadan. Arrisku hori zein den? Urteak eman ditzaie gurea polito erakusteko, bezeroak, gero, aurretik axolagabe igaro daitezten. Horrek frustrazioa ekar dezakeela. Gertatu izan da espainolera salto egin duten hainbat idazlerekin.

Baina arriskua, batez ere, ahaztu dezakegulako euskal kultura beti egon dela erdarari eta erdaldunei begira, salbu eta, akaso, orain. Ahaztu dezakegulako txikitutasunak ez duela eskastasuna esan nahi. Arriskua, ahaztu dezakegulako barrura begira egin behar ditugula gauzak, gutaz zer

pentsatuko duten erreparatu gabe. Ahaztu dezakegulako guk elikatu behar dugula azken urteotan gorpuztu den euskal kulturaren mundu ajeak jota nahi bada, endogamikoak akaso, txikia, bai, txikia, baina mikromundu bizkor, plural eta kritikoa hau, inola ere ez birtuala. Ahaztu dezakegulako, horregatik arriskua, hori dela modu bakarria mundua gure begiekin ikusteko eta interpretatzeko. Hori dela modu bakarria mugak gainditzeko.

Euskal kulturak ez du erdaldunen beharrik. Ez, ez da hori. Euskal kulturak ez du erdaldunen oniritziaren beharrik. Nahikoa lan du euskaldunekin.

(Juan Mari Lekuona poeta hil eta biharamunean, lizarditasunaren barnetik lizarditasuna gainditu zuen poeta dela jakin eta biharamunean, *El Paisko Pais* Vascoko edizioan, nekrologikoetan: «Juan Lekuona, jesuita. Dirigió Radio Popular de Loyola y de San Sebastián. [...] Murió ayer víctima de un cáncer que le diagnosticaron hace un año». Ez dut uste *El Pais*ek horrelakorik sekula egingo zuenik Jose Hierro edo Vicente Aleixandreren heriotzaren biharamunean). (Bai, badakit biharamunagoan zuzendu egin zutela hanka sartzea, artxibo informatiko baten transmisioan izan zela akatsa, baina hori ez zitzaien gertatuko, inola ere ez, Jose Garcia Nietoren heriotzaren biharamunean.)

* * *

Nafarroatik idazten dut, badakit.

Mamu handi samarrak entzuten ditut maiz. (Belarriak tente jarrita, isilik egon eta entzuteko bizio eta ohi-tura daukat, zer egingo diot.)

Immigrazioaz eta entzun ditut handiak. Benetakoa buruhaustea hor dagoela. Euskal kulturaz ari naiz berriro, euskararen geroaz. Uholdeak azpian harrapatuko gaituela entzun dut. Esaten da, arrazoi osoz, Iruñerrira iristen diren etorkin gehienak, ia denak, gaztelania hutsezko eremuan matrikulatzen dituztela. Horretara behartzen edo bideratzen dituztela gizarte zerbitzuetatik. Eta, zergatik hainbeste etorkin nora eta Nafarroara, nora eta Iruñerrira?, galdetzen dute. Politika jakin baten ondorioa da,

erantzuten dute. Horrek zer kezkatua eman beharko ligu-ke, gaineratzen dute. Ez naiz kaleko jendeaz ari. Irakas-kuntzan begiak jarrita dituztenez ari naiz. «Arerio be-riak», esaten dute. Eta harrituta nago aho txikiarekin ez dutelako esaten. Garbi aipatzen hasia da gaia.

Arerio. Nik uste dut etorkinak ez direla euskararent-zat arerio izango. Etorkinak iritsiko dira, eta ikusten dute-na egingo dute. Beti gertatu da horrela. Eta etorkinak Leit-zara edo Zarautzera iritsiko, eta bigarren belaunaldian euskaraz egingo dute txukun. Eta Tuterara iritsiko, eta gaztelaniaz berehala ikasiko dute, lehenago ez bazekiten. Arerio? Ez, erdian geratuko dira. Nik garbi daukat arerioa, euskararen arerioa, Iruñeko Bigarren Zabalgunean, eman dezagun Tafalla kalean, egun bizi eta beti bizi izan diren betikoak izango direla. Atzo, gaur eta bihar. Euskarari go-rrotoa haien dekalogo politikoaren aurreneko artikulua egin dutenak, horiek. Mintza gintezkeen horren arrazoiaz, norena den errua, nola konpondu daitekeen, zein urrats eman behar ditugun. Baina hori da gaur egun daukagun arazoa. Etorkinak, arerio? Lepoa jokatu nuke hemendik belaunaldi batera, hau da, hemendik hoge urtera, ez dela asko aldatuko oraingo hizkuntzen arabera banaketa. Lepoa jokatu nuke haietako askok ikasi dutela euskara. Hemengo askok baino errazago.

(Baina, Santutxun egon naiz hitzaldi batean. Bilbo erdia, iluntzeko zortziak, euria. Argi horiak baino ez ditut ikusten, ez kale izenik ez deus. Autoa utzi dut azkenean, eta Santutxun bertan, Santutxuko bihotzean, inork ez da-ki AEK-ko euskaltegia non den. Ez dut esaten Otxarkoa-gan, edo San Frantziskon, edo Arenalen. Santutxun nago, Santutxu erdian, AEK-ko euskaltegitik ehun bat metrora, eta inork ez daki euskaltegia non dagoen.)

* * *

Nafarroatik idazten dut, badakit. Baina aurtengo pozeta-ko bat, niretzat, Patxi Huarteren *De rerum natura* liburuaren argitalpena izan da. Pertsonaien atzean dagoen mun-duaren ikusmira oso hurbila egiten zait. Patxik astero edo

haritzen nau. Eta astean behin jeniala edo izatea aski dela i ruditzen zait. Eta Patxik, astean behin edo asaldatu egiten nau. Irribarrea sorrarazten, hausnarketara bidaltzen.

ETAren inguruko bere marrazkiak mirestu ditut beti. Uste dut berari zor diogula (batzuek) The Organizationekin lehen aldiz barre egin izana. Uste dut inork ez zuela orain arte horrelakorik lortu. Berak bete-betea asmatu du, ez dut dudarik.

Suetena iragartzen duen marrazki handi bat daukat nire ordenagailuaren atzeko horman iltzatuta. ETAK SUE-TENA IRAGARRI DU!! «Zer ari zara?», galdetu dio Juan Kruz Lakastak. «Deusez! Lana aurreratzen», erantzun du Patxi Huarteren alter egoak. «Ea! Zer dugu aste honetan?». «Bonba auto bat», Lakastak.

(Hau idazten ari naizen egunean, Durangoko Azokaren bezperan, ETako zuzendaritza aspertuta dagoela irakurri dut, menia eskaera etengabeak direla eta. Patxiaren marrazkiek ez dute ETako zuzendaritza malenkoniazko giro lakoniko horretatik aterako —«bai aspergarriak zarenten, benetan...»—, baina guri, gutxienez, irria marrazten digu goizero. Ez da gutxi. Ez, ez da gutxi.)

(Baina elkarrizketa egitera joan naiz Artelekura, eta Loiolan bertan —ez dut esaten Grosen, Hernanin edo Altzan, Loiolan bertan—, jendeak ez daki non dagoen Arteleku. «Arteleku?» esaten didate, «zer da hori?». Loiolan bertan.)

* * *

Ez dakit hitzaldiak gainbeheran dauden. Gure inguruan bai, nago. Koldo Izagirrek eman zuen bat, arunt interesgarria, Iruñeko Zaldiko Maldikon. Meridianoez, etorkinez, arrazakeriaz... Hamalau lagun egon ginen. Hamalau? Hor nonbait. Antolatzaileak kexu dira. Berdin diola zein ekarri, jendea ez dela etxeko besaulkitik mugitzen. Zer da, alferkeria? Ez dut uste. Iruditzen zait galdu egin dela jendea bertatik ezagutzeko interesa. Komunikabideen arretaren demasa dela eta, gero eta gertuagokoak, gero eta ezaguna-

goak, gero eta ohikoagoak direla gure pertsonaiak. Hainbeste elkarrizketa, hainbeste erreportaje, hainbeste kronika... ez dakit.

(Benito Lertxundiren kantaldia iragarrita zegoen abenduaren 1erako, Iruñeko Baluartean. Idatzia nuen hemen ere, duela bi urte?, ez genuela Benito Lertxundiren kontzerturik ikusiko Baluartean, ez programazio arduraduna nor zen ikusi eta gero. Oker nengoen. Pozten naiz. Gustatzen zait nire akatsetatik ikastea. Lehen kontzertu hura ez zen egin, gaixo jarri zelako kantaria. Anekdotat bat. Ez da anekdotat, ordea, kontzertu horretarako prestatu zuten afixa. Sekulako amorrua hartu nuen ikusi nuenean. Espainol hutsez, baita data ere. *Benito Lertxundi, el 1 de diciembre, en Baluarte*. Azpian, *Diario de Navarra*. Ikusezintasuna, hori da dotrina. Euskara ez da existitzen. Ez Nafarroan, bederen. Jakingo zuen Benito Lertxundik? Onartuko zuen?)

* * *

Nafarroatik idazten dut. Gai batzuk errekkurrenteak, gainera. Zer egingo diogu.

Oteiza Museoak erakusketa interesgarria dauka jarri ta, Agiñako proiektuaren inguruan. Azalpenak daude ulertzeko nola burutu zuten Aita Donostiari omenaldia izeneko harriztar hori, nola proiektu osoa. Oteizak nola atondu zituen, eskultura altxatu eta gero, han inguruko belardieta-tik jasotako harri batzuk bere erara, eskultura besarkatzen duen eta bisitari guztiei ongi etorria egiten dien halako trikuharria sortu arte. Nola egin zuen Jainkoarena, finean, berak hantxe nahi zuen hilerri megalitikoa sortzeko. Jainkoen paper hori asko maite zuen Oteizak.

Erakusketa interesgarria da, baina ezin dut saihestu pentsatzea, Altuzara hurbiltzen naizen bakoitzean, museo hori mendi puntan paratutako arkitektura handia dela. Agiñakoa bezalakoa, edo Donostiako Paseo Berrian dagoen hori bezalakoa. Esan izan da hori dela Oteizaren giroa. Naturarekin batera egiten duen horretan lehertzen dela bere eskulturak barruan daukan gutzia. Hor begi-bis-taratzen dela bere benetako mezua. Eta Altuzada bada Na-

farroako Gobernuak mendi punta batean ahaztutako eskultura erraldoi bat. Baina, era berean, museo horren barkadadeak erakusten digu zein zaila den Pedro Manterola zuzendariak hainbeste aldarrikatu duena, hau da, Oteizaren lanaren garrantzia eta balioa azpimarratzea.

Horregatik, polita da Altzuzaren eta Agiñaren arteko lotura hori nabarmentzea. Iradokitzailea da oso.¶